

the suspect or his clothes, traces of a criminal offense which may be due to systematic harassment, unlawful violence or severe abuse, which resulted in the person subject to examination the heat of passion, and distinguishing marks or intoxicated.

Key words: *murder, the heat of passion, tactics, examination, a doctor, a forensic expert.*

Стаття надійшла 05 березня 2014 р.

УДК 343.3

Є. Л. Малишенко

ПРОТИДІЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ БОРОТЬБИ З ЕКОНОМІЧНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ

Розкрито зміст протидії організованих злочинних формувань оперативно-розшуковій діяльності підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю. Обґрунтовано, що від збереження в таємниці злочинної діяльності залежить тривалість життєдіяльності злочинної групи. Визначено, що з метою підвищення ефективності роботи оперативних підрозділів необхідно чітко знати зміст, форми та способи протидії організованої злочинності правоохоронній діяльності, зокрема – оперативно-розшуковій, що безпосередньо спрямована на пошук оперативної інформації, яка свідчить про протиправну діяльність чи наявність факту вчинення злочинів.

Ключові слова: *оперативно-розшукова діяльність, протидія, організовані злочинні формування, протиправна діяльність.*

Постановка проблеми. У ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що одними із підрозділів у системі МВС України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є кримінальна міліція [1]. Наказом МВС України № 769 від 3.09.2012 р. встановлено, що підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ) утворюються та функціонують у складі кримінальної міліції органів внутрішніх справ України [2], а згідно з Положенням про управління (відділ) ДСБЕЗ підрозділи згаданої служби діють у складі кримінальної міліції та згідно із законодавством України, організовують і здійснюють оперативно-розшукову діяльність [3]. Основними завданнями ДСБЕЗ є захист економіки та об'єктів права власності, своєчасне припинення злочинів у сфері еко-

номіки та запобігання їм, виявлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення. На виконання делегованих державою завдань по боротьбі із економічною злочинністю підрозділи ДСБЕЗ реалізують оперативно-пошукову діяльність із виявлення та документування первинної оперативної інформації, яка свідчить про можливу наявність протиправної діяльності у різних галузях економіки країни. З огляду на те, що більшість злочинів і кримінальних правопорушень в економічній сфері вчиняються у складі організованих злочинних формувань, щоденна оперативна робота підрозділів ДСБЕЗ натрапляє на різні форми протидії з боку організованої злочинності.

Стан дослідження. Окремим науковим і прикладним проблемам попередження злочинності в економіці України останнім часом приділяється значна увага. Вони розглядаються в дисертаційних роботах, монографіях, відповідних розділах підручників і навчальних посібників, наукових статтях. Висвітленню різних аспектів боротьби з організованою та груповою злочинністю присвячені праці таких учених: Т. В. Авер'янової, В. П. Бахіна, В. Г. Гончаренка, В. І. Кулікова, В. Г. Лукашевича, Г. А. Матусовського, В. С. Овчинського, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітька, М. П. Яблокова та ін. Значний внесок у дослідження цих злочинів і вирішення зазначених питань зробили: О. М. Бандурка, В. О. Глушков, Н. О. Гуторова, О. Ф. Долженков, А. П. Закалюк, В. П. Захаров, А. В. Іщенко, М. І. Камлик, М. Й. Коржанський, В. О. Навроцький, В. Л. Ортинський, В. Я. Тацій, В. І. Шакур, М. С. Шумило та ін. Криміналісти вивчали питання подолання деяких проявів протидії переважно у формі приховування злочинів (праці Р. С. Белкіна, І. А. Бобракова, М. В. Даньшина, С. Ю. Журавльова, В. П. Лаврова, І. М. Лузгіна, І. А. Ніколайчука та ін.).

Незважаючи на безсумнівну значущість робіт перелічених учених, варто констатувати, що зазначені наукові пошуки не вичерпали коло теоретичних проблем із подолання протидії організованої злочинності, а окремі їх положення потребують подальшої наукової розвідки.

Мета статті – розкрити зміст протидії з боку організованих злочинних формувань оперативно-розшуковій діяльності підрозділів ДСБЕЗ.

Виклад основних положень. Терміни «протидія», зокрема «протидія розслідуванню», не є нові для оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД). Відомий криміналіст Г. Гросс зазначив про «різні прийоми злочинців», такі як зміна зовнішності, неправдиві покази про

звання та ім'я, симуляція хвороб і фізичних недуг [4, с. 346–401]. Вибір організованою злочинністю форм і видів протидії зумовлений розвитком злочинності і становить відповідь на діяльність суб'єктів ОРД з виявлення та припинення злочинів та кримінальних правопорушень. Здебільшого це стосується організованої протиправної діяльності, яка дедалі більше пов'язана з корумпованістю представників державних і правоохоронних структур. Якщо раніше під протидією ОРД розуміли переважно різні форми та способи приховування протиправної діяльності та злочинів, то зараз зазначене поняття набуло ширшого змісту і може бути визначене як навмисна діяльність з метою перешкоджання вирішенню завдань ОРД з виявлення і припинення злочинів, причин і умов, які цьому сприяють, проведенню профілактичної роботи. Протидія ОРД – це надзвичайно складний процес. В етимологічному розумінні термін «протидія» означає дію, яка спрямована проти іншої дії, перешкоджає їй [5, с. 992]. Тобто існує певний зв'язок між дією і протидією. Протидія ОРД виражається у діях, безпосередньо спрямованих на приховування самого факту протиправної діяльності, а тим паче осіб, причетних до неї. На нашу думку, протидія ОРД – своєрідний вид цілеспрямованої активності суб'єктів протиправної діяльності, інших заінтересованих осіб, який виражається в одиничних навмисних діях або у вигляді структурно складної систематичної навмисної діяльності, спрямованої відповідно на приховування, зміну, знищення інформації, що має оперативно-розшукове значення, а також її носіїв з метою перешкоджання встановленню факту вчинення протиправної діяльності, а також причетності до цього винних осіб. Запропоноване тлумачення не є ідеальним з наукової точки зору. Зміст запропонованого визначення полягає у тому, що протидія ОРД – це, по суті, перешкоджання реальному або потенційному здійсненню пошукових і розвідувальних заходів суб'єктів ОРД, що полягає в розробці та реалізації діянь, спрямованих на попередження і нейтралізацію ОРД, на основі аналізу та, відповідно, моделювання дій суб'єктів ОРД. Протидія ОРД розглядається як протилежна контррозвідувальна діяльність організованих злочинних формувань, які реалізують систематичну протиправну діяльність. Протидія ОРД може здійснюватися на стратегічному та організованому рівнях, за аналогією щодо «стратегічної» та «організованої» протидії розслідуванню [6, с. 147; 7, с. 157]. Стратегічний рівень протидії ОРД не пов'язаний із конкретною оперативною розробкою організованих злочинних формувань, він охоплює більш глобальний рівень убезпечення життєдіяльності організованого злочинного

формування. Заслужує на увагу підхід А. В. Дулова, який розрізняє дії-перешкоди та протидію. На думку науковця, протидія може виражатися в здійсненні фізичних дій, у навмисному перекручуванні покладеної на нього функції (у передачі неправдивої інформації), у свідомому створенні гостроконфліктної ситуації, у створенні перешкод у здійсненні функцій іншими особами (навмисне відволікання уваги тощо) [8, с. 283–284].

Отож, протидія ОРД може бути визначена як діяльність зацікавлених осіб, спрямована на перешкоджання виявленню і припиненню злочинів і кримінальних правопорушень за допомогою створення перешкод на шляху проведення пошукових і розвідувальних заходів з отримання первинної оперативної інформації про протиправну діяльність і причетних до неї осіб.

Стосовно конкретної протиправної діяльності слід розрізнити «внутрішню» та «зовнішню» протидію ОРД. Під «внутрішньою» розуміється протидія, яка вчиняється тими або іншими особами у будь-якій формі, причетними до ОРД: співробітниками (керівниками) оперативних підрозділів (корупціонери, співробітники-дворушники тощо), прокурорами, які здійснюють нагляд за дотриманням законності під час здійснення ОРД, та через ті чи інші мотиви зрадили інтереси служби, фігурантами оперативної розробки, особами, залученими до оперативної розробки (спеціалісти, експерти) тощо. Для них усіх характерне володіння якоюсь інформацією про протиправну подію і прагнення з тих чи інших мотивів приховати, змінити або знищити цю інформацію та її носії. Зовнішня протидія – це діяльність осіб або не пов'язаних з цією протиправною подією та ініціатором оперативної розробки, або пов'язаних із ініціатором оперативної розробки процесуальними, службовими чи іншими владними стосунками або іншими залежностями (матеріальними, родинними тощо).

Протидія ОРД не є однозначною, вона може виявлятися в різних формах, зокрема: приховування протиправної діяльності; корумпування співробітників правоохоронного органу; надання неправдивої інформації; знищення інформаційних носіїв і матеріалів, що свідчать про протиправну діяльність; погрози учасниками оперативної розробки, їх близьким; застосування фізичного чи психологічного впливу стосовно учасників оперативної розробки; негативне використання засобів масової інформації; тощо.

Протидія ОРД має певні цілі. Йдеться про роль захисної домінанти в протидії ОРД, обрання певної форми поведінки. Спрацьову-

вання захисних механізмів учасників організованих злочинних груп пояснюється активізацією психологічних механізмів функціонування групи як цілого. Здебільшого це властиво організованим злочинним угрупованням, які мають корумповані зв'язки у державних владних і правоохоронних структурах, які, до прикладу, надають неправдиву інформацію підрозділам ДСБЕЗ про фінансово-господарську діяльність суб'єкта підприємницької діяльності, що автоматично виключає підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, оскільки об'єкт автоматично виводиться із оперативного поля зору, або навіть за наявності відповідних підстав для проведення ОРД відсутнє службове «порозуміння» (керівник територіального підрозділу правоохоронного органу не погоджує постанову про заведення оперативно-розшукової справи, прокурор не дає дозволу на проведення контрольованої чи оперативної закупівлі чи не погоджує подання на вжиття оперативно-розшукових заходів, пов'язаних із тимчасовим обмеженням прав громадянина, зокрема оперативно-технічні заходи).

Зазначене вище має логічне пояснення, оскільки із захисною функцією організованих злочинних формувань пов'язана тривалість їх існування. А. Ф. Зелінський зазначає, що організованість передбачає спільність цілей і тривалу взаємодію співучасників, яка забезпечується стійкістю групи, її ієрархічною та функціональною структурами [9, с. 201]. В. І. Куліков підкреслює, що характерними рисами зазначених злочинних формувань є тривалість існування, сталість злочинного промислу, хороша захищеність від викриття, особливо завдяки наявності корумпованих зв'язків, чітко ієрархічна система стосунків між її членами, яка ґрунтується на принципі дискретності кримінальної відповідальності членів такої організації [10, с. 254].

Захист організованих злочинних формувань від виявлення, іншими словами – протидія оперативно-розшуковій та кримінально-процесуальній діяльності, зумовлений різними факторами: 1) соціально-економічними (проникнення організованої злочинності до легальної економіки, створення власного законного бізнесу); 2) соціально-політичними (висування кандидатів від «кримінального світу» в депутати різного рівня влади, встановлення «потрібних зв'язків» із представниками органів влади і управління та правоохоронними структурами, лобіювання «своїх» інтересів); 3) соціально-управлінськими (організаційно-адміністративними механізмами управління у злочинному формуванні). Можна навести твердження відомого науковця М. П. Яблокова, який зазначає, що закономірною є наявність в організованій злочинній

структурі спеціальної системи забезпечення безпеки злочинної групи в цілому, окремих її частин, ланок і членів. Ця система охоплює використання корумпованих зв'язків [11, с. 56].

Висновки. Захисний механізм в організованій злочинній діяльності формується з моменту становлення організованої групи. Однією з головних закономірностей протиправної діяльності кожного злочинного формування є суворі конспіративність її функціонування. Від збереження в таємниці злочинної діяльності залежить тривалість життєдіяльності злочинної групи. Ця закономірність визначається високою організованістю злочинного формування. Звичайно, що вищий ступінь організованості злочинного формування, то суворіша конспіративність її діяльності. Захист організованих злочинних угруповань від виявлення пов'язаний із діяльністю різних юристів (адвокатів), які надають йому допомогу (консультативна допомога, представництво інтересів, розробка лінії поведінки, миттєвий захист від впливу правоохоронних органів тощо). З метою удосконалення роботи підрозділів ДСБЕЗ необхідно чітко знати зміст, форми та способи протидії організованій злочинності правоохоронній діяльності, зокрема оперативно-розшуковій, що безпосередньо спрямована на пошук оперативної інформації, яка свідчить про протиправну діяльність чи наявність факту вчинення злочинів.

1. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135–ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

2. Про організацію діяльності підрозділів державної служби боротьби з економічною злочинністю Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 03 вересня 2012 р. № 769.

3. Положення про управління (відділ) державної служби боротьби з економічною злочинністю головних управлінь, управлінь МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті, затверджене наказом МВС України від 03 вересня 2012 р. № 769.

4. Гросс Г. Руководство для судебных следователей как система криминалистики / Г. Гросс. – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 346–401.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь: Перун, 2001. – С. 992.

6. Головин А. Ю. Криминалистическая систематика: монография / под общ. ред. Н. П. Яблокова. – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 147.

7. Глушенков С. А. Организованное противодействие расследованию уголовных дел: теория и практика / С. А. Глушенков // Организованное противодействие расследованию преступлений и меры по его нейтрализации: матер.

науч.-практ. конф. (г. Руза – г. Москва, 29–30 октября 1996 г.). – М., 1997. – С. 157.

8. Дулов А. В. Судебная психология: учеб. пособие / А. В. Дулов. – Мн.: Высшая школа, 1975. – С. 283–284.

9. Зелинский А. Ф. Криминальная психология: научно-практ. издание / А. Ф. Зелинский. – К.: Юринком Интер, 1999. – С. 201.

10. Куликов В. И. Криминалистические основы борьбы с организованной преступностью / В. И. Куликов // Основы борьбы с организованной преступностью: монография / под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. – М.: ИНФРА–М., 1996. – С. 254.

11. Яблоков Н. П. Расследование организованной преступной деятельности: практ. пособие / Н. П. Яблоков. – М.: Юрист, 2002. – С. 56.

Малышенко С. Л. Противодействие оперативно-розыскной деятельности подразделений Государственной службы борьбы с экономической преступностью организованными преступными группировками

Раскрыто содержание противодействия организованных преступных формирований оперативно-розыскной деятельности подразделений Государственной службы борьбы с экономической преступностью. Обосновывается, что от сохранения в тайне преступной деятельности зависит длительность жизнедеятельности преступной группы. Определено, что с целью повышения эффективности работы оперативных подразделений необходимо четко знать содержание, формы и способы противодействия организованной преступности правоохранительной деятельности, в частности – оперативно-розыскной, что непосредственно направлена на поиск оперативной информации, которая свидетельствует о противоправной деятельности или наличии факта совершения преступлений.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, противодействие, организованные преступные формирования, противоправная деятельность.

Malyshenko Y. L. Counteraction to operative-search activity of subdivisions of government service of fight against economic criminality by the organized criminal groupments

The article deals with counteraction of the organized criminal forming to operatively search activity of subdivisions of Government service of fight against economic criminality. It is grounded, that of vital functions of both criminal group and all her participants depends on maintenance in secrets of criminal activity. One of main conformities to law of illegal activity of every criminal forming is severe secretness of its functioning. Principle of secretness prevails above other principles of criminal activity. This conformity to law is largely determined by highly organized criminal groups. Certainly, the higher degree of organization of criminal forming, for example, criminal organization, the stricter secretness of it activity is. Protecting the organized criminal groupments from an exposure is related in activity of

different types of lawyers (advocates), which give help to it (consultative help, representative office of interests, development of line of behavior, instantaneous protecting from influence of law enforcement authorities and others like that), corruption employees of law-enforcement and state structures. On implementation of the tasks delegated by the state on the fight against economic criminality subdivisions of Government service on a fight against economic criminality carrying on operatively search activity from an exposure and documenting of primary operative information which testifies to the possible presence of illegal activity in different industries of economy of the country. Everyday operative activity of subdivisions of Government service on a fight against economic criminality comes across the different forms of counteraction from the side of the organized crime. It's noticed that in order to increase the effectiveness in operatively search activity of subdivisions it is necessary to know clearly the contents, forms and methods of counteraction of the organized criminal forming to operatively search activity that tends directly to search operative information indicating illegal activity or presence of crimes.

Key words: *operatively search activity, counteraction, the criminal forming, illegal activity.*

Стаття надійшла 31 січня 2014 р.

УДК 343.1(477)

В. А. Некрасов

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ОСНОВІ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Визначено нову парадигму оперативно-розшукової діяльності з урахуванням сучасної стратегії забезпечення економічної безпеки країни. Установлено фактори, що обумовлюють необхідність зміни оперативно-розшукової парадигми та етапи формування оперативно-розшукової діяльності як нового наукового напрямку. Обґрунтовано позицію, що парадигма оперативно-розшукової діяльності повинна бути чітко пов'язана з парадигмою національної безпеки й стати ключовою ланкою в межах переходу від стратегії протидії злочинності до стратегії її контролю.

Ключові слова: *оперативно-розшукова парадигма, економічна безпека, стратегія протидії злочинності, контроль за злочинністю.*

Постановка проблеми. Парадигма (дав.-гр. παράδειγμα, *paradeigma* – приклад, зразок) – багатозначний термін, який залежно від кон-